

ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КЕРІВНИЦТВА САМОВИХОВАННЯМ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ДОПОМІЖНОЇ ШКОЛИ

Стаття присвячена проблемі самовиховання розумово відсталих підлітків. Встановлено, що для успішного самовиховання учнів допоміжної школи слід застосовувати засоби впливу, які стимулюватимуть їх до самопізнання і саморозвитку. Описано методику керівництва самовихованням розумово відсталих підлітків.

Ключові слова: розумово відсталі підлітки, самовиховання, методика керівництва самовихованням.

Стаття посвящена проблеме самовоспитания умственно отсталых подростков. Выявлено, что для успешного самовоспитания учеников необходимо использовать средства влияния, которые будут стимулировать их к самопознанию и саморазвитию. Описано методику руководства самовоспитанием умственно отсталых подростков.

Ключевые слова: умственно отсталые подростки, самовоспитание, методика руководства самовоспитанием.

Проблема самовиховання з особливою актуальністю постає перед допоміжною школою, оскільки її вихованці мають досить глибокі порушення в психофізичному розвитку. Відповідно до Концепції державного стандарту початкової освіти дітей із психофізичними вадами допоміжна школа має створити умови для досягнення соціальної зрілості кожним учнем, розвитку їхніх здібностей, залучення до соціально-вартісної активної діяльності, формування системи знань, умінь, навичок та рис характеру, які уможливають їхнє повноцінне життя в соціальному середовищі.

Тому стимулювання самовиховання розумово відсталих учнів є необхідною складовою виховного процесу, яка підвищує активність, самостійність та прагнення дотримуватися моральних норм і після закінчення школи.

У спеціальній педагогіці окремі аспекти самовиховання розглядалися при вивченні проблеми морального розвитку особистості розумово відсталих учнів (М.М. Буфетов, В.М. Синьов, О.М. Вержиховська,

А.М. Висоцька, О.В. Гаврилов, І.В. Татяничкова та ін.), організації процесу виховання у допоміжній школі (М.П. Долгобородова, В.О. Липа, І.Г. Єременко та ін.).

Метою статті є висвітлення змісту методики формування у розумово відсталих учнів потреб і умінь самовиховання.

Керівництво самовихованням полягає у формуванні в учнів здатності до самовдосконалення, зокрема, у підвищенні рівня самоусвідомлення, стимуляції прагнення саморозвитку, засвоєнні його методів та прийомів, підвищенні рівня саморегуляції поведінки. Основою такої роботи є спеціально дібраний зміст, методичні засоби, організаційні форми педагогічного впливу, спрямовані на формування уявлення школярів про власне „я”, самостійне виявлення ними недоліків свого характеру, стимулювання у них прагнення змінитися на краще, формування знань про засоби самовиховання, розвитку вмінь застосовувати їх у повсякденній практиці.

В основу методики керівництва самовихованням учнів старших класів допоміжної школи покладено: розуміння сутності, показників і етапів становлення самовиховання; добір адекватних меті педагогічних засобів; врахування особливостей особистості розумово відсталих учнів.

Мета педагогічного впливу передбачає: 1) формування у розумово відсталих підлітків здатності до самовиховання: поглиблення уявлень підлітків про себе як особистість, стимуляція прагнення набутти позитивних особистісних рис, навчання засобам самовдосконалення, підвищення рівня саморегуляції поведінки. 2) визначення особливостей процесу педагогічного керівництва самовихованням учнів старших класів.

Методика керівництва самовихованням учнів старших класів допоміжної школи розроблена із дотриманням принципів керівництва самовихованням, запропонованими О.Г. Ковальовим [2, с.32-33]: забезпечення суспільної спрямованості самовиховання учнів, що передбачає розуміння підлітками суспільної значущості своєї особистості; врахування особистих потреб школярів; поєднання колективного впливу на школярів з індивідуальним підходом до них; комплексної дії; системності і послідовності дій; ефективності рекомендованих методів самовиховання; успіху; зворотного зв'язку; самодіяльності у самовихованні.

Організація керівництва самовихованням учнів 6-8 класів допоміжної школи представлена у вигляді проведення серії занять, яка складається з трьох етапів:

I етап. Актуалізація потреби учнів у самопізнанні та самовихованні.

Метою першого етапу є формування у підлітків прагнення до вивчення власної особистості, своїх позитивних і негативних рис та

підведення їх до визначення суперечностей у їхньому „я-реальному” та „я-ідеальному” та усвідомлення необхідності змінитися на краще.

Завдання першого етапу:

1. Встановити довірливі взаємини і викликати в учнів бажання співпрацювати з керівником.
2. Сформуванню уявлення про самовиховання в учнів.
3. Актуалізувати „я-реальне” підлітків.
4. Сприяти формуванню адекватного рівня домагань, орієнтувати учнів на висунування конкретних і посильних самозавдань.
5. Надати учням рекомендації щодо втілення ідеї самовиховання у життя.

II етап. Формування навичок самовиховання.

Метою другого етапу є підведення підлітків до висновків щодо наявності негативних і позитивних рис у їхній особистості, формування знань, умінь і навичок самовиховання.

Виходячи з того, що будь-яка діяльність розумово відсталих підлітків вимагає керівництва і постійного стимулювання, на даному етапі вирішувались наступні завдання:

1. Поглиблення самопізнання.
2. Формування навичок самовиховання.
3. Прояв бажаних рис особистості у повсякденному житті.

Проведення занять II етапу вимагало такої організації практичної роботи, де підлітки мали б можливість проявити бажані риси. З цією метою були організовані практичні заняття, на яких учні втілювали бажані риси особистості у повсякденне життя.

Основним прийомом, який використовувався, є накладення стереотипів поведінки „я-ідеального” на поведінку в повсякденному житті.

III етап. Подальше стимулювання самовиховання.

Метою III етапу було вироблення у підлітків позитивного стійкого прагнення до самовиховання.

Завдання III етапу.

1. Проаналізувати і порівняти особливості власної поведінки до і після участі в заняттях.
2. Відзначити зміни, які відбулися в підлітків завдяки самовихованню.
3. Складання програми самовиховання на майбутнє. При складанні такої програми надається індивідуальна допомога учням у визначенні самозобов'язання та засобів, за допомогою яких вони будуть виховувати в собі бажані риси.

На заняттях III етапу, вивчаючи особливості власної особистості, підлітки порівнювали дані із попередніми записами у щоденниках і відзначали зміни, які відбулися з ними завдяки самовихованню.

Кожне заняття вимагало створення доброзичливої невимушеної атмосфери спілкування, яка досягалась, зокрема, за рахунок того, що підлітки сідали не за парти, а в коло і мали можливість вільно переміщуватися по класу, займатися улюбленою справою (вишиванням, малюванням), коли не виконувалися практичні дії, передбачувані ходом заняття. Існувала домовленість педагога з учнями, що вони не заважатимуть один одному.

До кожного заняття готувалось обладнання: олівці, фарби, зошити, бланки до вправ, матеріали для проведення моделювання конфліктних ситуацій, тексти етичних бесід тощо.

У структурі кожного заняття можна було виділити три частини: вступну, основну і заключну. Вступна і заключна частини були однотипними на всіх етапах:

Вступна частина. Її мета полягала у тому, щоб організувати підлітків до роботи та активізувати їхнє самоусвідомлення.

Тривалість вступної частини – 5-10 хвилин. Вона включала організаційний момент, привітання, психогімнастичну гру.

Основна частина. Її мета на кожному етапі залежно від його завдань була різною.

Основна частин тривала 25-35 хвилин і включала застосування всіх засобів самовиховання, описаних нижче.

Заключна частина. Її метою виступало спонукання підлітків до підведення підсумків проведеної роботи.

Заключна частина тривала до 10 хвилин і включала формулювання висновків і визначення домашнього завдання, яке зводилось до роботи підлітків із щоденниками самовиховання. Робота зі щоденниками була творчою, вимагала роздумів над власною особистістю і самовираження.

Основна частини на кожному занятті мала свої особливості. Розглянемо їх.

Основна частина I етапу.

На кожному занятті підлітки проводили самоаналіз власної поведінки та особистісних якостей. Послідовність вивчення себе здійснювалась у напрямку „зовні всередину”, тобто, спочатку учні навчалися описувати інших, а потім – себе, починаючи із опису зовнішності, поступово переходячи до внутрішніх рис особистості.

Аналіз поведінки та внутрішніх якостей однокласників сприяв формуванню когнітивних умінь та навичок у соціально-психологічній сфері. Згодом, сформовані таким чином уміння учні використовували для самопізнання. Враховуючи властиву розумово відсталім конкретність мислення та труднощі абстрагування, для полегшення пізнавальної діяльності, спрямованої на вивчення внутрішнього світу використовувались прийоми соціально-психологічного тренінгу, зокрема такі, як моделювання конфліктних ситуацій та різних варіантів

виходу з них із наступним обговоренням. Результати самопізнання учні відображали в особистих щоденниках, що сприяло розвитку самоусвідомлення.

В залежності від мети, на кожному занятті використовувались свої засоби. Наприклад, бесіда, спрямована на ознайомлення учнів із поняттям самовиховання та обґрунтування його доцільності, формування відповідної мотивації, проводилась на вступному занятті. Моделювання конфліктних ситуацій та вивчення „Правил самовиховання” мали місце на останньому занятті.

Відповідно до мети, були обрані теми занять: „Я і мій світ очима моїх друзів”, „Я очима оточуючих та мої висновки” спрямовані на самопізнання, заняття „Мої мрії” мало за мету надання учням уявлення про цілі та можливості самовиховання і т.д.

Основна частина II етапу керівництва самовихованням передбачала проведення серії занять, що мали за мету поглиблення самопізнання, формування навичок самовиховання і прояв бажаних рис особистості у повсякденному житті.

З цією метою були організовані практичні заняття, на яких учні виконували вправи, завдяки яким формувались навички поведінки у типових життєвих ситуаціях з вираженням бажаних рис особистості. Для забезпечення переносу сформованих навичок у повсякденне життя до роботи на цьому етапі залучалися педагоги, які всіляко підтримували і заохочували підлітків до самовиховання.

Структура занять залежала від їхнього типу.

На даному етапі проводилось два типи занять.

1 тип: заняття, спрямовані на виявлення сторін особистості учнів, які вони прагнули змінити, стимуляцію потреби виховувати в собі певні якості.

Метою занять 1-го типу було переконання підлітків у необхідності самовиховання. Для цього використовувались наступні засоби: спонукання та створення умов для самоаналізу і виникнення суперечності між „я-реальним” та „я-ідеальним” підлітків; робота з щоденниками самовиховання; етична бесіда; моделювання конфліктних ситуацій із подальшим обговоренням; самонавіювання; надання практичних рекомендацій щодо самовиховання.

2 тип: практичні заняття, на яких учні проявляли бажані риси.

Метою занять 2-го типу було формування навичок бажаної поведінки як прояву позитивних особистісних рис, розширення арсеналу активності, збагачення позитивного морального досвіду.

Теми занять були обрані із врахуванням необхідності самопізнання підлітками рис, які потребують виправлення.

Наприклад, тема заняття „Емоції”, „Вчимося зображувати емоції” була обрана через те, що учні допоміжних шкіл часто не достатньо розуміють поняття, що відображають переживання: „страх”,

„здивування”, „співчуття”, якості особистості: „веселий”, „сумний”, „добрий”, „злий”; велика кількість підлітків потребували допомоги, щоб „стати веселим”, „не бути боягузом” тощо. Теми наступних занять були обрані із врахуванням необхідності учнів виховувати в собі чемність, старанність, терплячість.

Відмінність основної частини занять III етапу полягала в тому, що, вивчаючи особливості власної особистості, підлітки порівнювали дані із попередніми записами у щоденниках і відзначали зміни, які відбулися з ними завдяки самовихованню.

На даному етапі проводилось три заняття.

Заняття мали за мету самоаналіз учнями змін у власній особистості завдяки самовихованню. Для досягнення поставленої мети передбачалось написання творів-мініатюр на тему: „Я - людина”. Твори обговорювались під керівництвом педагога на наступному занятті таким чином, щоб не називаючи автора, виправити хибні думки щодо самовиховання.

На заключному занятті учні склали програму самовиховання на майбутнє. Складання даної програми передбачало індивідуальний підхід, що полягав у наданні допомоги учням визначити самозобов’язання та засоби виховання в собі бажаних якостей.

Педагогічне керівництво самовихованням учнів допоміжної школи – це безперервний процес, який триває впродовж усього перебування дитини у школі, оскільки інтелектуальна недостатність та особистісна незрілість при розумовій відсталості перешкоджають спонтанній появі потреби у самовдосконаленні та формуванню внутрішніх передумов до такої роботи над собою.

Список використаних джерел

1. Діти з особливими потребами: поради батькам: методичний посібник / за ред. В.І. Бондаря, В.В.Засенка. – К.: Науковий світ, 2004. – 228 с.
2. Ковалев А.Г. Воспитание и самовоспитание. – М.: Мысль, 1986. – 287 с.

Article is devoted a problem of self-education of mentally retarded teenagers. It is revealed, that for successful self-ducation of pupil is necessary to use means of influence which will stimulate them to self-knowledgeand self-development. It is described a technique of a management by self-education of mentally retarded teenagers.

Keywords: mentally retarded teenagers, self-education, a technique of a management of self-education.

Отримано 06. 12.2010 р.

